

DE NACHTBRUID - FREDERIK VAN EEDEN (1909)

een boekbespreking door Hugo van der Zee

De Nachtbruid is het levensverhaal van een Italiaanse Graaf met de naam Vico Muralto. Het verhaal begint aan het eind van de negentiende eeuw. De jonge Vico is op zoek naar de liefde van een vrouw en de liefde tot Christus. Hij kent het goed en het kwaad, maar Christus kan hij niet ervaren. Hij wil Christus leren kennen maar neemt geen genoegen met overleveringen of dogma's, hij wil Christus zelf ervaren. Het is een hartstochtelijke zoektocht die doet denken aan een Middeleeuws roman. En toch is het zeer modern. Het boek de Nachtbruid is duidelijk autobiografisch. Veel feiten die bekend zijn uit het leven van van Eeden komen terug in het boek.

Het spoor van de weg naar de liefde vindt Vico in zijn 'lucide' dromen. Dit zijn dromen waarbij men slaapt en in een droomwereld is, maar tegelijkertijd in bezit is van het volledige dagbewustzijn. Lucide dromen hebben - in tegenstelling tot de term - niets 'dromerigs'. De term lucide slaat juist op het 'heldere' bewustzijn van de lucide dromer. De lucide droomwereld is persoonlijk gekleurd, net als het dagleven, maar heeft vele wetmatigheden die voor iedere lucide dromer gelijk zijn. Lucide dromen zijn, net als 'uittreding' (wat er mee verwant is) een fenomeen dat vandaag de dag veel in de aandacht staat en veel beoefend wordt. De eerste persoon die werkelijk studie heeft gedaan naar lucide dromen (en tevens de term 'lucide droom' heeft gemunt) is Federick van Eeden. Door zijn boeken 'a Study of Dreams', 'de Nachtbruid' en een bundel waarin hij 350 lucide dromen beschrijft wordt van Eeden als een belangrijke pionier op dit gebied gezien. Zijn boeken hebben toenemende internationale interesse. Met name de Nachtbruid wordt als een van de bijzonderste werken gezien over dit onderwerp.

Terug naar het boek. De hoofdpersoon (Vico Muralto) trouwt met een vrouw. Het is een verstandshuwelijk geregeld door zijn moeder. Het blijkt niet de ware liefde en na een periode van stabiel familieleven verlaat Vico zijn vrouw, zijn kinderen, zijn baan, zijn reputatie, doet afstand van zijn titel, en trouwt met een jonge vrouw (een vondeling) met wie hij het geluk vindt. Het nieuwe paar besluit dat dit nieuwe geluk niet op zichzelf kan staan en hij gaat de wereld in om met woord en daad de wereld ten goede te veranderen, alles in het licht van Christus. Het paar gaat naar Amerika, het land van de mogelijkheden. Vico probeert hier met hulp van een invloedrijk persoon een positieve sturing aan de maatschappij te geven. De ideeën die beschreven worden zijn een moderne vorm van socialisme. Hij wil mensen werkelijk inspireren, het (Christelijk) moreel overbrengen, en de mensen vooral 'georganiseerd laten denken'. Iets wat volgens Vico zo sterk ontbreekt bij de mensen. De ideeën van Vico/van Eeden komen overeen met ideeën uit het boek 'Sociale toekomst' van Steiner. Alleen spreekt in 'de Nachtbruid' de dichter. De boeken zijn eigenlijk niet te vergelijken. Het socialisme in de Nachtbruid is slechts een kort anekdotisch verhaal, en de ideeën worden niet uitgewerkt. Toch weet van Eeden een aantal essentiële punten te raken. Vico krijgt geen gehoor. Hij staakt zijn pogingen en keert terug naar Nederland waar

Hugo van der Zee – De Nachtbruid - boekbespreking

hij verder een eenzaam leven leidt. Uiterlijk gezien is het leven van Vico Muralto één en al tegenspoed en mislukking. Maar Vico vindt de liefde, en uiteindelijk ook de vrede.

Hieronder enkele stukjes uit het boek.

DE ZOEKTOCHT

'De Natuur, mijn lieve zoon!' zoo schreef ze 'is blind en aan de zonde vervallen. Door een Goddelijk raadsbesluit dat wij niet kunnen doorgronden is ze overgeleverd aan Satan. Maar tegenover de Natuur staat het Mirakel. Dat is het wonder der Goddelijke Genade, waardoor wij uit de Zonde verlost kunnen worden. Het middel ter verlossing is het bloed van Christus, en er wordt niets anders van ons gevergd dan in Christus en in de verlossing door zijn bloed te gelooven. Dan zal het Mirakel der Genade voor ons geschieden en geen zonde-val is zoo diep of het geloof in Christus kan redding brengen. Hoe krachtig de Natuur ook ten verderve werkt, het mirakel smeedt dingen.

De redding: Christus. Voor 't eerst kreeg ik dit woord in mijn gezichtsveld, als een nieuwe plant die ik zag ontspruiten in mijn levenstuintje. Thans na vijftig jaren, is zij nog niet volgroeid, maar belooft bloem en vrucht. Wonderbaar zijn de gedaante-verwisselingen die ze heeft ondergaan. Een mensch, een God, een mensch-God, een God-mensch.... alles goed en wel, maar wat was dat voor mij? Woorden, woorden. De Satan die mij omlaag trok had ik gevoeld, de God die mij omhoog trok, had ik gevoeld. Van Christus voelde ik niets. Verzekeringen dat hij geleefd had, gestorven was en weer opgestaan, lieten mij koud, zolang ik niets van hem bespeurde. Ik vond niets als eenige uiterlijke overeenkomst. De naam, de wijze van ter dood-brenging. Maar voor 't overige scheen het mij alsof zij mij evengoed een andere tragisch held, Prometheus bij voorbeeld, hadden kunnen noemen als het machtige en liefderijke wezen. Maar wat had dat alles te maken met die wondere werkelijkheid, waarin mijn moeder en miljoenen met haar alle geluk en vastheid vonden, waarméé, waardóór, waarvóór, waarin ze leefden, als visschen in 't water?

En, door vele, zorgvuldige en aandachtige gesprekken met de schoone Lucia, in 't bijzijn mijner moeder, die voor haar de lavende bron was waaruit ze dankbaar schepte als haar eigen wijsheid haar dreigde te begeven, - kreeg ik de overtuiging dat als men Lucia had geleerd dat de goddelijke werkelijkheid die ze in zich voelde, Spinoza heette, omdat Spinoza een mensch geworden God was, die in Rijnsburg als mensch had geleefd, veel woorden van liefdevolle wijsheid had verkondigd, daarom smaad en verachting had geleden, en eindelijk na een sober en kuisch leven, ter onzer verlossing in armoede en eenzaamheid was gestorven - dat het vrome meisje dat even gereedelijk had aangenomen en er zich volmaakt even sterk, even gelukkig, even bevredigd door zou hebben gevoeld.

(Over de priesters)

Maar o! de doodelijke en doodsche zekerheid dezer lieden. Hun geloofs-overtuiging was geen levend, bloeiend wezen dat onder gestadige pijnen en lusten dagelijks rijker en schooner zich openbaarde, geen vloeiende steeds wisselende stroom die de gansche

Hugo van der Zee – De Nachtbruid - boekbespreking

wereld van hun bestaan besproeide en vruchtbaar maakte, het was een zware, onveranderlijke, dichtgesloten, vierkante brandkast die in een hoek van hun leven stond, veilig en welvoorzien, waaruit ze alleen op gezette tijden en naar gelang hunner levensbehoeften de coupons van gemoedsrust en zielestroost gingen knippen.

Hij was zoo verbazend gerust, zoo ontzachlijk zeker van zichzelf, zoo belezen in zijn kerkvaders, zoo geoefend in alle logische disputen, zoo wel-ervaren in alle hollen en gangen, kasematten en bastions van zijn geloofsvesting, dat hij het tegen alle twijfelaars der wereld scheen te durven opnemen. En toch hoe arm scheen hij mij, hoe naakt en ellendig, in zijn geformuleerd systeem opgesloten, als een kevertje in de holten van een dood stuk hout, hulpeloos drijvend op de woeste wateren der werkelijkheid.

- 'Ik gehoorzaam, moeder, aan het meest goddelijke wat in mij is.'

- 'Je menselijke rede, bedoel je? Of je menselijke hoogmoed?'

- 'Moeder, welke andere middelen hebben we om de waarheid te onderscheiden als het gevoel, dat ons doet zeggen: dit is waar! Precies zooals ons oog zegt: 'dit is licht!' en onze huid "dit is warm!" Zou je willen dat ik zei: "dit is donker", waar ik licht zie, omdat jij er donker ziet, of dat ik zei "dit is goed" waar ik onrecht zie, alleenomdat jij het goed noemt?'

- 'Ik kan niet met je redetwisten, Vico. Doe wat je goed lijkt. Ik heb geleerd te berusten.'

- 'Maar je wilt toch mijn geluk, niet waar moeder?'

- 'Ach lieve zoon, ik wilde dat de menschen ophielden te zoeken naar hun geluk. Het is alles bedrog en ijdelheid, een bonte zeepbel. Ik heb nooit geluk gekend, maar geleerd alle vreugde, alle lust te offeren uit liefde voor den Heiland'.

- 'Hoor eens, moeder!' zei ik, nu niet geheel meer mijn kregelheid onderdrukkend 'als je mij zegt dat er schijn-geluk en valsche vreugde is, en dat we moeten zorgen daar niet aan te verslingeren, dan geef ik je groot gelijk. Maar als je mij wilt wijsmaken dat de zin voor vreugde en geluk die wij allen meekregen een duivels uitvinding is, waaraan wij niet moeten gehoorzamen, - dan noem ik uw wereld een chaos en uw leven een paskwil. De allerdiepste, alles beheerschende grond van al onze neigingen is die naar vreugde en geluk, naar het ware, blijvende, vredegevende geluk - dat we soms door misleiding in ijdele pleziertjes zoeken. Als God ons geschapen heeft met de bedoeling dat wij de allerdiepste, allerbeheerschende neiging die hij ons ingaf niet zouden volgen, dan is God een idioot die aan misbaksels het aanzijn gaf. Hoe diep ik mezelf doorzoek, ik vind steeds den drang naar licht, naar schoonheid, naar geluk - mij daarvan te willen afkeeren is mij zelf willen vernietigen. Nooit zal ik een andere leidster kunnen volgen, want ik heb er geen, en ik zie er ook in geen ander mensch een. En dan niemand, niemand op aarde of in den hemel zal ik mij zoo slaafs onderwerpen, dat ik er mijn echte innigste wezen voor verloochen.'

Mijn moeder bracht haar zakdoek aan de oogen en schudde het hoofd met een droevig schouderophalen, doch ze antwoordde niets.

En zoo leerde ik twee allergewichtigste waarheden, ten eerste dat men over het voornaamste van ons wezen alle rede maar rede is, dat wil zeggen gepraat of gebabbel, niet meer of minder waard, en even bedriegelijk en ontoereikend tot onderling mededeelen

en overtuigen als alle spreken, en ten tweede dat ook de beste menschen in hun heiligste en innigste gevoelens zich laten beheerschen door andere menschen of mensch-groepen, die niet noodzakelijk beter zijn dan zij, en dat zij deze onvrijheid niet beseffen, maar blijven meenen dat zij zelf bedenken en gevoelen, en met een vrij oordeel aannemen, wat hun door die andere mensch en of mensch-groepen wordt opgedrongen. Want die priester hield zich voor vromer, wijzer en beter dan mijn moeder en ik, en al zijn meesterlijke redekunst bewees mij niet dan het tegendeel, en toch zag ik dat mijn moeder slaafs voor hem was en van hem aannam wat hij weer van de groote groep zijner gelijken en geestverwanten had aangenomen, en dat dit alles toeging, zonder dat zij 't zelf beseften, door persoonlijke invloed, en nooit en nimmer door 't geen zij beweerden, door den zuiveren werkelijkheidszin, met het vrije, alleen door Gods fijne vóórlichting geleide oordeel. Waar bleef nu al dat moois van genadelicht en openbaring? Inprating! anders niet! inprenting van persoon op persoon! zooals de meester het kind, zooals de marktschreeuwer zijn boeren, zooals de beminde veldheer zijn trouwe soldaten, zooals de rechter den bedeesden getuige, en zooals de heerschende meening, de publieke opinie elken enkeling dwingt, ganschelijk buiten alle rede, of oordeel, of werkelijkheidszin om, hoezeer ieder het ook anders waant.

HET (LUCIDE) DROOMLEVEN

En toch is voor mij een droomlooze nacht een slechte nacht, en noem ik op goeden grond den mensch die zijn ganschen dag doorbrengt in het volgen van verdoolde en onharmonisch ontwikkelde neigingen, afdwalingen van de goede instincten tot laving en voeding, tot voortplanting en accumulatie, tot vrede en geluk, en zijn nacht in stompe gevoel- en gedachteloosheid, dood als een kurk, of hoogstens tijdelijk een beetje krankzinnig, door zotte, verwarde dromen, - dien mensch noem ik ziekelijk en abnormaal. Wie leeft om te eten, te drinken, wat te werken en uit te rusten, zijn plichtje te doen en zijn zorgjes te vergeten, en verder den nacht zoo dof en bot en wezenloos mogelijk door te brengen, - wien er vooral aan gelegen is zijn maag en zijn brandkast te vullen en zijn slaap leeg te laten - zoo iemand noem ik niet een gezond en gelukkig maar een beklagenswaardig mensch.

Want ons hoogste instinct, dat als een statig koningshert met fier omhoog gehouden, breed-getakt gewei de gansche dartele en schuchtige kudde onzer neigingen en driften behoort vóór te treden, te veréenen, en te beschermen, is de neiging naar schoonheid, naar verhevenheid en naar de zuivere zaligheid. Ook de machtige drang tot weten, die ons zoo rusteloos naar het geheim des levens doet zoeken, is hieraan ondergeschikt, al is 't de tweede in rang, de schoonste ree uit de kudde.

En als wij nu in slaap en droom duidelijker seinen bespeuren van de hoogste schoonheid en de zuivere zaligheid dan in het dagleven, zouden wij dan niet daaraan volle aandacht schenken? En dit nu wil ik u toonen, lieve lezer, als het eerste nieuwe, der huidige wereld tot nog toe vreemde denkbeeld, het eerste levensvolle, toekomstrijke gedachte-kind, geboren

uit het innige huwelijk van mijn ervaring en bespiegeling: de oplossing van het geheim onzes levens ligt in den droom.

Want de gewaarwordingen van het dagleven, de eenigsten die de aandacht der zoekers trekken, reiken niet over het graf en houden op met des lijfs verwelken. Maar de gewaarwordingen in den slaap, nog ondoorzocht en ongemeten, beginnen dáár waar de oogen gesloten zijn, de ooren niet hooren, de huid niet voelt, en reiken tot in de regionen waaromtrent wij evengoed, ja eigenlijk liever nog willen ingelicht zijn dan omtrent de dagelijksche sfeer.

Is het u niet meermalen overkomen, dat ge al droomende, schrikkend voor een gevaarlijk dier, of een diepen afgrond, u zelf gerust stelde met het vage besef: 't is toch maar een droom?

Dat besef wilde ik aankweken, en versterken, tot het stellig en durend werd. En na korten tijd gelukte het mij, op een nacht, toen ik van een bloeienden bongert in Italië droomde, met vol besef op te letten. Ik zag de takjes, zooals ze elkaar kruisten, en de wingertguirlandes die van boom tot boom zich strekten, en ik zweefde er doorheen, eenige meters hoog boven den grond, een helblauwe hemel boven mij. En terwijl, al nauwkeuriger waarnemend, overdacht ik, hoe het mij mogelijk was, in een vizioen dat toch uit mijzelfen kwam en door mijzelfen geschapen moest zijn, zoo juist en nauwkeurig de schijnbeweging dier duizende gekruiste takjes en het gewirwar der jonge bladeren na te bootsen. En ik maakte, in mijn droom en wetend dat ik droomde, de gevolgtrekking dat dit gezicht een realiteit moest zijn, een objectieve werkelijkheid, zooals de rede-filosofen zeggen, omdat het tegenover mij, den waarnemer, een eigen wezen vertoonde. De takjes toonden, terwijl ik voorbij zweefde, geheel de schijnbeweging van de overdag waargenomenen, en hoe zou ik, die niet eens een boom kon nateekenen, deze ontzachtelijk samengestelde bewegingsbeelden zelf kunnen scheppen? En ik overdacht tevens, nu geheel helder wakker midden in wat ik een diepen, gezonden slaap wist, hoe de gezichts-indrukken van het dagleven verklaard worden door de inwerking op het wonderbaar samengestelde oog van eindeloos fijne, eindeloos snelle licht-trillingen, uitgezonden door dingen wier structuur als een niet minder gecompliceerden samenhang van billioenen en trillioenen moleculen werd begrepen... en hoe deze zelfde indrukken, geheel ditzelfde resultaat nu bereikt werd, als een duidelijk ondervonden en rustig waargenomen werkelijkheid, terwijl mijn oogen gesloten waren, en de wereld van het dagleven ver was, - en er dus iets moest bestaan dat al die eindelooze combinaties van lichttrillingen en moleculair bewegingen wist na te bootsen tot een volkomen gelijkwaardig effect. En gij kunt u, lezer, eer gij zelf zulk een vreugde gesmaakt hebt, - mijn opgetogenheid niet voorstellen bij 't ontwaken, toen ik wist dat mijn toeleg gelukt was, dat ik was blijven waarnemen, aandachtig waarnemen en blijven denken, klaar, diep denken, met volle herinnering en rustig zelfbesef, in die geheimvolle zintuiglooze sfeer vol wonder en bedrog. De filister-wijsgeeren zullen spreken van 'schijn', en beweren dat slechts de dagwaarneming werkelijkheid bevat, en de slaap enkel schijn. Maar ik zeide 't reeds: er is geen schijn, of alles is schijn. Welke werkelijkheden heeft de dag méér dan waarnemingen? En omdat de waarnemingen in den slaap vlottender, onsamenhangender, raadselachtiger

Hugo van der Zee – De Nachtbruid - boekbespreking

en bedriegelijker zijn, zouden zij daarom niet bestaan, of geen aandacht verdienen? Juist door hun vreemden aard, die onze zintuigen niet behoeft, belooft hun studie rijker vondsten dan die van het dagleven, maar wat zij allereerst eischen is de vastheid en helderheid van den geest die hen wil waarnemen, met hetzelfde doel en met dezelfde striktheid waarmede de realiteit van het dagleven wordt doorvorsch. De vreugde van dit eerste welslagen vervulde mijn ganschen dag, en de troost en het geluk, in dit ondoor gronde domein van studie gevonden, begaf mij tot nu toe niet, en maakte mij het dragen van een zwaar leven gemakkelijk.

Men ziet intensief scherp, volkomen duidelijk, met vol bewustzijn. In deze sfeer heeft men ook een eigenaardig lijf, met zeer intensief lichaamsgevoel, en met bepaalde eigenschappen. Men voelt de eigen oogen en ziet er mee, wijd open, men voelt den mond, en spreekt en zingt luidkeels - zich verwonderend dat het slapende lijf nu doodstil moet zijn, - men neemt de eigen handen en voeten waar, en de kleederen die men aan heeft, gelijkend op de kleederen van het dagleven. Het is alles een weinig anders, het wordt gezien als vlottend, als door stroomend water, en het wisselt, ook onder invloed van den uitgesproken wil. Maar men herkent het droom-lijf, zooals men het waak-lijf herkent, als men er weder in is teruggekeerd. En men heeft de gevoelsherinnering van beiden, onafhankelijk van elkaar. Men herinnert zich, bij 't ontwaken, dat het droom-lijf in drukke actie is geweest, maar het waak-lijf weet dat het rustig stil heeft gelegen, en niet geheel dood, want een ongewoon gedruisch zou het doen hebben ontwaken. En het droomlijf heeft alle zintuigswaarnemingen van het waaklijf, en alle krachten, maar méér nog, want het kan niet alleen zien, voelen, hooren, proeven en ruiken - maar ook zeer fijn denken en veel fijner stemmingen waarnemen, ja! dit laatste zóó fijn en scherp, dat men het bij geen zintuigelijke waarneming van den dag kan vergelijken, en met reden van een nieuw zintuig zou kunnen spreken. Doch al wat de waarneming in den slaap leert, vereischt evenzeer wetenschappelijk denken en vergelijken, kritisch uiteenhouden en keuren, en geduldig tot vaste, algemeene en blijvende waarheid opbouwen, als alle waak-waarneming.

Uiterst merkwaardig is de nauwkeurige observatie van den terugkeer van het eene lijf in het andere, bij 't ontwaken. Men kan altijd, uit de gelukssfeer, willekeurig wakker worden. En het is mij een steeds wederkeerende verbazing, een nooit verzwakkende verwondering, als de twee lichamen, elk met hun duidelijke lijfsherinnering, in elkaar overgaan. Het droomlijf neemt een houding aan, laat ik zeggen: met uitgespreide omhoog geheven armen, en het roept luid of zingt, maar het weet, tegelijkertijd, dat het slapend lijf, doodstil met over de borst gekruiste armen op de rechterzijde ligt, maar dit schijnt onmogelijk, zoo duidelijk is het gevoel der spraak, der spieren, van de geopende oogen... en dan toch, één onbeschrijfelijk, duizelig moment van overgang, en men krijgt weer het lichaamsgevoel van het. slapende lijf, met de herinnering van zwiigend, en niets-ziend, onbewegelijk gelegen te hebben in gansch andere houding. Wie dit eenmaal heeft waargenomen, zooals ik het vele honderde malen waarnam, - hij heeft geen botte negatie meer voor de onderstelling dat het verval en het vergaan van dit zintuigelijk waarneembare lijf een mogelijkheid van reïntegratie en van vernieuwd gevoelen, willen en waarnemen zou overlaten. Evenmin zal hij

Hugo van der Zee – De Nachtbruid - boekbespreking

mijnsvaders meening durven bevestigen dat wij geen teeken of bewijs hebben van het bestaan van een deel onzes wezens, dat van het waarneembare lichaam zich scheiden kan, hetzij wij dit 'ziel' of 'schim' of wat anders willen noemen.

Het is deze geluks-sfeer waarin ik steeds weder hoopte te geraken, en waarvan het bereiken mij den ganschen dag gelukkig maakte. In die sfeer kan ik heerlijk zingen en muziek maken, een talent waarin ik overdag helaas! maar zeer weinig uitmunt. In die sfeer ook kan ik invloed uitoefenen op mijzelf en op het leven van den dag. Een krachtige suggestie door mijn droomlijf uitgesproken heeft vat op het waaklijf en verdrijft vermoedenis, neerslachtigheid, en die enkele lichte stoornissen die mij somtijds kwellen. Maar gewichtiger dan dit: in de gelukssfeer kan ik bidden, zonder schaamte of verlegenheid. Ik stort mijn vol hart dan uit, - ik die nooit een goed spreker was - in zuivere, innige, vloeiende taal, dankend vragend, lovend. Zelf-suggestie? - O zeker! - Maar toch een zeer bijzondere. Want er is antwoord. Antwoord, dat mij nooit gansch bedrogen heeft.

Hoe onuitsprekelijk gelukkig de oogenblikken waren van ontmoeting met mijn nachtbruid, ze werden overtroffen door die waarin een gemeenschappelijke vreugde, een groote, ontzachlijke geestdrift die vele wezens, menselijke, gelukkige wezens tegelijk vervulde, mijn liefste en mijzelf meesleepte als in een vloedgolf van schitterende, feestelijke zaligheid. Ik heb ze menigmaal gehad, zulke dromen, en ze waren de allerschoonste. Ik weet niet of het aankondigingen waren van toekomstige, of schemeringen van reeds bestaande werkelijkheid, - maar ik zag dan tafreelen van talloze geestdriftige menigten, samen-stroomende optochten van feestelijke menschen in plechtigen rhythmus schrijdend, met juiching en geluid van klaroenen. En wij beiden, mijn liefste en ik, waren daarvan een deel, wij behoorden er in, en een dóórdringende aandoening van feestelijkheid en onbegrensde vertrouwelijkheid met allen, hief ons op in lichte, gelukzalige stemming, en deed toch geen schade aan onze eigene, ederzijsche innigheid, maar verhelderde en versterkte die.

Daarom te zeggen dat ons dus niets nieuws wacht, zou gelijk staan met de bewering dat Beethoven de wereld niets nieuws heeft geschonken, daar het toch alles maar combinaties waren van bekende klanken en geluiden. Nogmaals herhaal ik, niets evenaart in ons dagleven zelfs ook maar de verrukking van 't enkele ontwaken in nieuwe sfeer. En wie mij nu tegenvoert dat dan ook wel het lieve wezen dat bij mijn oproep als mijn bruid verscheen en mij in haar armen zoo nameloos gelukkig maakte, een eigen schepping van mij zal zijn, - hem kan ik niet anders antwoorden als hijzelf het den agnostischen wijsgeer zou doen, wanneer deze hem naar bewijzen vroeg dat de gansche zinnelijke wereld, met zijn vrouw en kinders en gansche familie inclus, iets anders zou zijn dan een product zijner verbeelding.

Ikzelf zocht óók de openbaring, zoo goed als ieder het zou gedaan hebben, en menigmaal, beging ik de dwaasheid en riep om Christus, of erger nog, om God. Totdat ik oud en wijs genoeg was om te begrijpen dat ik mij om hun wegblijven verheugen moest, want dat

de verschijning van een ouden, gebaarden Koning als God, van een witgekleeden, langharigen man als Jezus, en een gevleugeld mensch als engel zeker niet anders als waangestalten zouden geweest zijn, spookbedrog of onmachtige menschen-fantasie.

Toen ik mijn Vader in den droom naar Jezus vroeg, wees hij mij de fraaie teekening op de vleugels van een vlinder. En al denkend daaraan begon ik te vermoeden wat Jezus is. Het is eigenlijk zoo eenvoudig, zoo voor de hand liggend. Eén van beiden: of die vlinderteekening is toevallig ontstaan, of ze is gemaakt met wil, gevoel en denkend overleg. Eeuwen lang heeft men er God, de Hoogste Almacht voor aansprakelijk gesteld, en toen de geleerden eindelijk niet langer konden gelooven aan zooveel tegenstrijdigheid en zooveel onvolmaaktheid in een almachtig volmaakt Wezen, toen deden ze al hun best te bewijzen dat de schoone vlinderteekening geheel toevallig was ontstaan. Wat nog veel dwazer is dan te denken dat een ets van Rembrandt of een beeld van Phidias een toevallige formatie is.

Dikwijls bad ik ook in mijn droomen en smeekte om raad en voorlichting. Maar dit is mijn ervaring, dat wij nooit raad of wenk krijgen alvorens wij zelven hebben besloten of gehandeld, of alvorens het komende feit reeds beslist is buiten ons toedoen of weten. Tot een keuze gedreven worden wij nooit, wel getroost en aangemoedigd wanneer wij naar beste weten gekozen hebben.

DE OPDRACHT

Ik weet wel dat Christus roept door 't licht van geluk, en dat wij het hoogste geluk, het helderste licht moeten volgen, maar ik wist ook dat wij dat nooit kunnen vinden voor onszelf alleen, want dat het hoogste geluk is gemeenschappelijk geluk. Als eigen blijheid niet uitstraalt over de wereld, op eenigerlei wijze, dan is het niet de hoogste, al lokt ze nog zoo zeer.

Als ik voor Christus kwam alleen met een doornenkroon zou hij dan niet mogen vragen: Waar is je Evangelie? en wat vreugde voor mijn wereld heb je met je smart gekocht? We handelen met zijn waar, Elsje, met Christus waar, onze smart is zijn smart, onze vreugde in zijn vreugde, en we mogen niets om niet verkwanselen.

De kiemcellen in het lichaam van Christus dat zijn de losbrekers, de oorspronkelijken, die 't groepsverband niet meer dulden, en onmiddellijk door het Oerverstand der menschheid, door Christus stem zelve, worden geroepen en geleid. Maar dat moeten dan ook zeer sterke, zeer geduldige, geheel voor zwaar dragen en standvastig strijden berekende menschen zijn. De wereld moet hen haten en vervolgen en zoo mogelijk vernielen. Want alleen zij die dat proces van vervolging en vernieling kunnen weerstaan zijn de rechte, ware, door Christus gekozen losbrekers, in staat een nieuw en beter verband te stichten.

Maar wordt de oorspronkelijkheid van het enkele individu door de kudde gevoeld, dan volgt ze. Onderwijl heeft deze voorganger niets anders gedaan dan de uiterlijke organisatie meer in verband te brengen met het innerlijk leven der menschheid, het wezen van Christus zelf.

Maar ik wensch u goed te doen begrijpen dat het den mensch kan gaan als een soldaat, die de opdracht krijgt een post te handhaven zonder te weten dat die post onverdedigbaar is, en die getrouw aan zijn opdracht volhoudt, maar bemerkt dat de poging hopeloos mislukt - om later te vernemen dat zijn volhouden en mislukken in het groote plan van den veldheer was voorzien en tot overwinning en vrede heeft meegewerkt.

De rechter keek mij eenigen tijd niet zonder hartelijkheid aan.

- 'Goed!' zei hij weer. 'Maar wat kan ik dan voor u doen? Wat is uw bedoeling met dit bezoek?'

- 'U gelukkiger te maken dan ge zijt.'

- 'Dat is wel edelmoedig. Want ik krijg nog niet den indruk de ongelukkigste van ons beiden te zijn. En als ge wilt dat ik aan uw geestelijk evenwicht blijf gelooven moet ge mij uw bedoeling wat waarschijnlijker maken.'

- 'Is het zoo onwaarschijnlijk dat ik mijn eigen geluk verhoog door middel van het uwe?'

- 'A ha! - Over welk soort van geluk spreken we?'

- 'Over het allerbegeerlijkste, dat alleen te bereiken is door het tot volle werkdadigheid - volle efficiëntie - brengen van al onze capaciteiten.'

- 'Ho capito! - accoord! - nu de toelichting. Welke sluimerende eigenschappen wilt ge van mij in werking brengen.'

- 'Uw eigenschappen als leider van menschen. De eigenschappen die mij ontbreken.'

- 'En welke dan van uzelf?'

- 'Die van denker. Van oorspronkelijk denker.' Elkinson keek mij aan met een blik, scherp, koud, doordringend als een ontleedmes. Hij meende te begrijpen wat hij vóór had.

- 'Een systeem?' vroeg hij kortaf.

- 'Integendeel, de bevrijding uit een systeem. Het kapotslaan van onmenselijke, onchristelijke zeden. Het doorbreken van een muur van afschuwelijke instellingen.'

- 'Welke?'

- 'Allereerst die, welke iedereen afkeurt en toch iedereen handhaaft, het beloonen van den rijke alleen omdat hij rijk is, ook al verricht hij niets wat belooning verdient. Het moreel en wettelijk gedoogen van onbegrensde verkwisting van de voortbrengsels van gemeenschappelijke arbeid door onverantwoordelijke personen. Het goedkeuren en zelfs eervol houden van het zonder controle exploiteeren der zwakkeren, op slinksche wegen, door bemiddeling van tal van tusschenpersonen. De pachter den arbeider, de grondeigenaar den pachter. De industrieel het fabrieksvolk, de aandeelhouder den industrieel. De huis-eigenaar den huurder, de huurder den onderverhuurder, de onderverhuurder de commensaals. De speculant weer alle anderen, de groot-financier weer den speculant, en zoo ad infinitum. Het systeem, in een woord, van wederzijdsche roekelooze exploitatie, en onverantwoordelijke, niet minder roekelooze verkwisting. Het systeem waarin iedereen als bekronend ideaal voor oogen staat zelf niets uit te voeren, zonder maat of toezicht te verkwisten, en zooveel mogelijk tot eigen baat te laten werken zonder navraag wie dat zijn en hoe zij le ven. Een systeem dat langzaam maar zeker elk volk moet demoraliseeren en in den grond verarmen, zelfs het rijkste en sterkste. Een

systeem dat niemand vrede geeft en niemand tot den hoogst mogelijken graad van ontwikkeling en geluk kan brengen. Een systeem dat minstens negentig percent van den nationalen rijkdom spoorloos doet verloren gaan. Een systeem waaronder geen kunst, geen wetenschap, geen hooger beginsel in de menschen tot vollen bloei kan komen, een systeem dat verder afstaat van het oorspronkelijk willen en gevoelen der menschheid dan eenig ander dat ooit door groote menschemassaas is gehandhaafd, - een systeem dat niemand met eenig nadenken kan goedkeuren of behouden wenschen, dat alleen wordt volgehouden omdat men niets beters weet of gelooft, en dat tot verdwijnen gedoemd is om zijn zelfmoordend karakter, een systeem dat alleen voor blijvend en noodzakelijk kan worden verklaard door hem die meent dat de menschen niet voor opvoeding en ontwikkeling vatbaar zijn en altijd zullen doorgaan met open oogen hun eigen ondergang te zoeken.'

- Elkinson zweeg een tijd nadat ik had uitgesproken, nu met een rustiger expressie in zijn oogen.

'Als kritiek niet nieuw' zei hij, met het hoofd knikkend. 'Maar wat nieuws heeft uw remedie? Staatshulp?'

- 'Eerst zeden, dan wetten' zei ik, 'geen staatsinitiatief, misschien zoo noodig staats assistentie. Begin met het machtigste: de publieke opinie, het groepsinstinct.'

- 'En hoe? - Redevoeringen? - Brochures? meetings en toespraken? - Me dunkt óók niet bepaald nieuw, noch proefhoudend gebleken. Is één misgeboorte als de sociaal-democratie niet genoeg?'

- 'Meer dan genoeg. Het doode kind met twee koppen heeft zelfs zijn eigen naam onbruikbaar gemaakt. Gebruik dien naam niet meer, want de moeder die het kind gebaard heeft schaamt er zich voor en wil er niet meer van hooren. Geef het drankje een andere etiket en een andere kleur, als je 't wil doen nemen, of liever géén kleur. En praat zoo min mogelijk, maar doe, handel, richt uit. Maak van de daad uw herderstaf, en van feiten uw mijlpalen en wegwijzers. Laat uw herdershond niet blaffen, maar bijten, en zorg dat de kudde te grazen vindt.'

- 'Duidelijker! duidelijker! - geen Oostersche beeldspraak. Amerikaansche feiten.'

- 'Goed! - Rechter Elkinson kent de psychologie der massa, en hij kent haar individuen. Hij heeft een Staat bestuurd, commercieele ondernemingen geleid en georganiseerd, wetten gemaakt en doen uitvoeren. Hij kent duizende individuen, hun waarde en hun bekwaamheid. Hij heeft het algemeene vertrouwen, en grooten invloed. Zijn naam alleen waarborgt de hulp van duizenden, en van de allerbesten. Laat hem een groep vormen, met beter groeps-ideeën, met beter groeps-moraal, beter zeden, beter gewoonten, hooger standaard van recht en onrecht, goed en kwaad, dan de groep waarin hij nu leeft en werkt.'

- 'Nog duidelijker en concreter, als 't u blijft. Hoe stelt u zich het begin voor?'

- 'Zooals elke groep altijd begonnen is. Zooals ieder zakenman zijn zaak, ieder veldheer zijn leger vormt. Kies een staf van de meest geschikten en deel hun mede wat voor hen noodig is te weten. Formuleer de bedoeling zoo, dat in de omschreven richting het hoofd-idee niet te missen is, zonder dat één uit de groote kudde door bijzondere ongewone of verdachte

termen, theoriën of toekomstbeelden schichtig kan worden. En organiseer dan, praktisch, zakelijk, steeds direct op de concrete werkelijkheid afgaande zonder u in 't minst om abstracties te bekommeren. En zorg zoo spoedig mogelijk dat uw kudde voedsel en dekking en stalling heeft, en bevrediging vindt voor haar instincten, in de eenmaal afgebakende richting. En onderweg - let wel onderweg, niet vooraf - leert ge hen begrijpen waar 't om gaat en wat ze zullen, winnen. Leer hen eerst volgen, en bevrediging vinden in 't volgen, en dan zullen ze van lieverlede van zelve gaan, als 't hun goed bekomt, en al minder en minder leiding behoeven. Beloof zoo min mogelijk, maar toon en bewijs door de uitkomst, en voorzeg niet meer dan ge onmiddellijk bewijzen kunt.'

- 'Dus een niet-politieke organisatie? Een zedelijk lichaam?'

- 'Een zaak, rechter, een zaak. Maar een groote en een heilige zaak. Een zaak om geld te maken, om te accumuleeren, zooveel en zoo snel mogelijk. De kudde moet eten, moet het goed hebben, moet overvloed hebben en veilig zijn voor de toekomst. Welke soort van zaak is onverschillig. Alles wat mogelijk is. Als de groep maar leert dat ze genoeg kunnen krijgen en veel meer zelfs dan vroeger, veel meer rijkdom en veel meer geluk en voldoening, - door niet langer van elkaar te grissen en te vermorsen, maar door intelligente verstandhouding en door beperking van eigen bandelooze vrijheid ter wille van 't geheel.'

- 'En uw eigen rol in deze zaak? Hoe stelt ge u die voor?'

- 'Als de rol van een lucifer bij een boschbrand. Voor mijzelf vol diepe satisfactie, voor de buiten wereld vols trekt onbemerktbaar. Ik kom nu en dan eens bij u praten. Rechter Elkinson is de man, de weldoener van zijn volk, de bevrijder van de menschheid.'

- 'En voor u niets? Geen geld, geen eer, geen roem?'

- 'Die belangeloosheid lijkt u onwaarschijnlijk. Maar ze is een natuurlijk gevolg van onze verschillende functie. Bij elke andere functie behooren andere hartstochten en begeerten. Bij praktisch werk behoort eer en roemzucht. Wij zijn zóó georganiseerd dat we alleen genot vinden in datgene wat onze bizondere begaafdheid kan opleveren. Een zeer vernuftige organisatie die ge u tot voorbeeld kunt stellen. Mijn werk is beschouwend, bespiegeland, en geeft genot door de voldoening van juiste vondsten en heldere waarneming. In 't praktische leven ben ik ongelukkig, met geld, eer, roem en alles. Maar gij, rechter Elkinson, hebt mij noodig, juist om die eigenschap. De menschheid moet niet alleen georganiseerd handelen maar ook georganiseerd denken.

Geen grooter onnoozelheid dan te meenen dat de veilige weg voor de kudde zal gevonden worden door hun blind instinct, of dat ze, als massa, zelf kan uitdenken, wat ze te doen heeft. Geen grooter zotheid dan het werk dier wijzen die eenige formules onder de massa slingeren en hen dan met behulp van die onbegrepen en onjuist geïnterpreteerde termen en abstracties zelf den weg willen laten vinden. De menschheid wil en moet denken, en bij 't licht van beschouwing en overweging verder gaan, maar ze moet georganiseerd denken, zoo dat elk in dat groote denkproces zijn eigen bizondere functie uitoefent, de geleerde, de zakenman, de staatsman, de kunstenaar, de dichter. En eerst als die organisatie ten bate van allen is voltooid, is er kans dat ieder lid der kudde meer en meer gaat deelnemen in de denk-functies, en dus ook in de genietingen der anderen, dat wij een wereld krijgen van

vrijen en mondigen, een waarlijk volwassen, volgroeide menschheid, het schitterend ideaal waarin de arme anarchistische nachtvinders nu nog hun vleugels verschroeien.'

- 'Waarde heer Muralto, ik voel mij door u werkelijk eenigszins verplaatst in den toestand van Dr. Faustus, wien alle denkbare heerlijkheid wordt voorgespiegeld, alles wat menschelijke eerezucht kan wenschen, als hij maar even zijn naam wil zetten. U houdt me de vergelijking ten goede, hoop ik.'

- 'Zeker, maar ge zult wel iets meer te doen hebben dan uw naam te zetten. En ik wil u graag alle gelegenheid geven in uw diepste geweten te onderzoeken of ik tot de goede of booze demonen moet gerekend worden.'

- 'Tot nog toe, mijn vriend, heb ik gemeend het zonder geleidende geesten te kunnen stellen.'

- 'Dat is toch maar een meening geweest, als alle andere, zeer vatbaar voor kritiek.'

- 't Is mogelijk? - In elk geval ben ik u zeer dankbaar voor het aller-interessantste onderhoud. Ik hoop het nog eens te mogen voortzetten.'

- 'Ik gaf u mijn adres. Ik ben daar elk oogenblik tot uw beschikking.'

- 'Wel bedankt! - Ik voel me vereerd door uw vertrouwen, en door den hoogen dank die u van mij schijnt te koesteren. Nogmaals wel bedankt.'

'Onder deze hoffelijke plichtplegingen namen wij afscheid van elkander. Toen ging ik naar mijn huisje terug, waar Elsje wachte. Ik had het onbevredigde, bijna kregelige gevoel van iemand die niet bij machte is geweest zichzelf en zijn ideeën recht te doen. Het realisatie-proces der ideeën is altijd vol verrassingen en teleurstellingen, als de opvoering van een toneelspel, of de ontwikkeling van een foto.

DE VREDE

Het is mogelijk dat mijn werken, ondanks anderen schijn, toch zegenrijk en vruchtbaar is geweest, dat ik zaden heb uitgestrooid die nog in kieming verkeerden en eerst lang na mijn verdwijnen als plantjes zullen opschieten. Ik weet dat niet en het behoeft mij niet te

bekommeren. Ik heb de opdracht, zooals ik die verstond, naar mijn beste vermogens uitgevoerd. Maar ik weet wèl welke nieuwe kennis, welk nieuw begrip ik 'gewonnen heb. En daarmee ben ik zoo rijk geworden dat ik geen der gedane opofferingen betreur, en geen der verrichte daden berouw. En ook alleen daardoor vind ik vrede en voldoening in dit stille, verlaten leven, omdat ik er in kan neerschrijven wat mij zoozeer bewogen en verrukt heeft, en mij nooit de zekerheid begeeft dat mijn woorden hunnen weg zullen vinden en als een machtig ferment zullen voortwerken in de hoofden van hen die als gij, lieve lezer, den smartvollen zegen der oorspronkelijkheid kennen, en weten wat het is, in onmiddellijk contact te leven met Christus, de Stamziel der menschheid.

Van de hoogste Macht weten we nagenoeg niets. Maar toch genoeg voor ons leven. We weten dat Zijn wetten overal gelden, zoover onze waarneming reikt en we weten dat Hij gelijkelijk werkt in het levende of schijnbaar niet-levende, in het kleinste en het grootste, en dat ons leven berust op vertrouwen op Hem, dat onze vrede in Zijn wil gelegen is. Maar van

Jezus weten we veel meer, want we zien, wetenschappelijk, zijn levensuitingen en we voelen, in ons gemoed, zijn werkingen. En dat is verreweg genoeg om ons in al ons lijden en al onze moeite te troosten. Maar latere geslachten zullen veel meer weten, veel zekerder gaan, veel schooner leven en veel gelukkiger sterven.'

Lucia leefde in het echte, warme geloof der Middeneeuwen, maar dat wij ontgroeien. De Midden-eeuwen kenden Jezus, en leefden in hem, innig, waar en echt. zooals uit al hun wezen blijkt. Hun innerlijke gevoelens van hem was beter dan het onze, maar hun wetenschap, hun vaste kennis van hem was veel gebrekkiger. Lucia's vroomheid hoort tot een oudere phase, nooit kan zij zich verzoenen met de onze. Zij is een volmaakte bloem aan een oudere tak der menschheid.

Wie zichzelf nauwkeurig waarneemt in lijden en ouderdom is daardoor boven leed en tijd verheven, want datgene wat toeziet is altijd meer en hooger dan dat wat wordt beschouwd. En zoo wist ik mijzelfen blij en eeuwig jong, door dat kleine vonkje beschouwingskracht, in 't midden mijner ellende. En ik zag geen reden om te twijfelen aan de overmacht van zaligheid en geluk boven alle leed, omdat mij, nietige enkeling, in een paar korte levensjaren het uiterste te dragen werd gegeven wat ik dragen kon. Ik was zwak, zwak als alle menschen, maar een ondeelbare vonk van kennis scheen als een kleine heldere ster boven al mijn duistere zwakheden uit. En het is die kleine tintel-ster, lieve lezer, waarop ik uw aandacht wil richten, en niet op mijn zwakten.

Zoals alle krachten, alle organen zich ontwikkelen door wederstand, mits niet overmachtig, zoo ontwikkelt zich ook de kracht tot liefhebben en zalig-zijn onder den uitwendigen wederstand van het sterfelijke, lichamelijke leven, mits de geest vasthoudt aan de eens vergaarde kennis en de tribulaties weet te doorstaan en te overwinnen met beleid. Deze winst heb ik in mijn verder eenzaam leven niet meer verloren.

Toen dorde de bloem, en viel af. Maar de machtige stam was rijker, geworden door den schoonen bloei van haar liefde-ademend leven.

[website Frederik van Eeden en zijn dromen](#)